

אמת ליעקב שמות פרשת שמות פרק ה פסוק ט 1.

(ט) ואל ישעו בדברי שקר

במדרש [שמות רבה פרשה ה' אות י"ח] איתא: מלמד שהיו בידם מגילות שהיו משתעשעין בהם משבת לשבת לומר שהקדוש ב"ה גואלן לפי שהיו נוחין בשבת אמר להן פרעה תכבד העבודה על האנשים ויעשו בה ולא ישעו גו' אלא יהיו משתעשעין ואל יהו נפישין ביום השבת עכ"ל. הנה לא מצינו בשום מקום מה היו מגילות אלו ומה עלה בסופן ועלה בדעתי לומר, דהנה אם נדייק במזמור שיר ליום השבת [תהלים צ"ב] נראה שלא נמצא שם שום זכר ליום השבת 45, ואדרבה בסוף המזמור [פסוק ט"ז] ביאר לנו שתכלית כוונת המזמור הוא להגיד כי ישר ד' צורי [הנהו] ולא עולתה בו, וא"כ אין זו כוונת השבת. ונראה שמזמור זה היה אחד מהמגילות שהשתעשעו בהן ביום השבת במצרים, והיינו אחר שפרעה הסכים לבקשתו של משה שיתן לישראל יום מנוחה, ובחר לו משה את יום השבת, סידר משה שיתאספו בני ישראל וישתעשעו במגילותיהן, אבל אחר שבא משה לפרעה שישלח את בני ישראל גזר עליהם שיעשו עבודתם גם בשבת כדי שלא יוכלו להשועיין ואחרי העיון נראה לי דמכיון שמצינו שמזמור שיר ליום השבת משה רבינו אמרו כמש"כ רש"י במסכת בבא בתרא [דף י"ד ע"ב ד"ה ועל ידי משה]: תפלה למשה [תהלים צ'] וכל י"א מזמורים כסדרן עכ"ל, א"כ יש לומר דמזמור זה היה א' מהמגילות הדין בענין של רשע וטוב לו וצדיק ורע לו, ואימתי עמדה שאלה זו בכל תקפה, כמובן כי אחרי שראו בני ישראל בעיניהם את ענני הכבוד סביבם ובכל פעם שהיו חוטאין שהיה בא תיכף העונש אז לא היה מקום לשאלה זו, ועל כרחך בשעה שהיו בני ישראל במצרים והיו רואין בעיניהם כי צדיקים הם לעומת המצרים וסוף דבר המצרים משתעבדין בהם, ואז אדון הנביאים נזדקק לשאלה זו. ולכן לאחר שקבלו ישראל מפרעה את השבת כיום מנוחה, הנה נצייר נא לעצמנו מה היו עושים אחינו המדוכאים ביום מנוחה זה, כמובן שהיו הולכים אל הישיבה שלא פסקה מאבותינו והיו דורשים לפניהם. ונצייר נא מה היתה עיקר הדרשה, כמובן לעודד את רוחם ושלא יקשו קושיא זו של צדיק ורע לו, ולזה תיקן מרע"ה מזמור זה ליום השבת, והיינו להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות, כלומר אפילו בשעת תוקף הגלות שהוא דומה ללילה אעפ"כ עלינו לומר מה גדלו מעשיך ה' מאד ועמקו מחשבותיך, שבפרח רשעים כמו עשב ויציצו כל פעלי און היינו רק להשמידם עדי עד, והנה איביך יאבדו יתפרדו כל פעלי און, ותרם כראים קרני, ותבט עיני בשורי בקמים עלי מרעים - אז תשמענה אזני "צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה", והכונה הוא "להגיד כי ישר ד' ולא עולתה בו" 46 ולפ"ז י"ל דגם ספר איוב, דאמרינן בבבא בתרא שם שמשה רבינו חברו, נתחבר על דבר שאלה זו, להניח דעתם של בני ישראל בגלות מצרים שהיו מצטערים בנידון זה של צדיק ורע לו רשע וטוב לו, וא"כ כל הספר כולו הנהו מהמגילות שהיו משתעשעין בהן בשבתות 47. ואפשר שכל י"א המזמורים חברים משה בהיותו בארץ מצרים, והכין ביניהם גם שירים אחרים שתבוא הגאולה

2. אמת ליעקב שמות פרשת וארא פרק ו פסוק ט

(ט) ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה)

עיין בדברינו לעיל בפרשת שמות [ד' פל"א] שביארתי שהטעם שלא שמעו אל משה עכשיו אף שמקודם האמינו בו, הוא משום שהם חשבו שאם ישמע פרעה את ציווי ה' לשלח את עמו מיד יעשה כן, כי הם האמינו שאי אפשר שפרעה יעשה ענין אכזרי כזה אלא א"כ נצטווה לעשות כן על ידי ה' ועל פי גזירתו, ולכן עכשיו שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו נתיאשו מן הגאולה, ועיי"ש

עוד יש לומר בטעם הדבר שהיו בני ישראל בעת ההיא מיואשים מהגאולה, והוא על פי המדרש שהבאתי לעיל בפרשת שמות [ה' פ"ט] שבשבתות היו משתעשעין במגילות שהיו בידן שהיו מספרות להם על הגאולה, וביארתי בחידושי לעיל שמגילות אלו היו ספר איוב ומזמורי תהלים שכתב משה בענין של צדיק ורע לו רשע וטוב לו ובענין הגאולה העתידה, והם היו קוראים בהם ומוצאים בדברים מקור נחמה וישועה, אבל לאחר שבא משה אל פרעה ותבע את שיחרורם של בני ישראל אז אמר פרעה תכבד העבודה על בני ישראל ואל ישעו בדברי שקר, והיינו שעד עכשיו היו פנויים בשבתות כדי לקרוא את המגילות אבל עכשיו גזר פרעה שעליהם לעבוד גם בשבתות ושוב לא היה להם פנאי להשתעשע עם המגילות, ולכן עכשיו אף על פי שמשה חזר אליהם והבטיח שהגאולה קרובה לבוא, מכל מקום מכיון שניטל מהם מקור נחמתם וחדות נפשם שוב לא יכלו לשמוע לו, מקוצר רוח ומעבודה קשה, ודו"ק

שמות פרשת וארא פרק ט פסוק ל - לא

3

3. (ל) ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ילקק אלהים:

רש"י שמות פרשת וארא פרק ט פסוק ל - לא

4

4. (ל) טרם תיראון - עדין לא תיראון. וכן כל טרם שבמקרא עדיין לא הוא, ואינו לשון קודם, כמו (בראשית יט ד) טרם ישכבו, עד לא שכיבו (שם ב ה) טרם יצמח, עד לא צמח, אף זה כן הוא ידעתי כי עדיין אינכם יראים ומשתהיה הרוחה תעמדו בקלקולכם:

רמב"ן שמות פרשת וארא פרק ט פסוק ל - לא

5

5. (ל) ידעתי כי טרם תיראון - יפה תפש ר"א על דברי רש"י שאין "טרם" כמו "לא", אבל הוא כטעם "קודם". ופירש כי הכתוב יחסר מלה אחת, טרם זה תיראון, כלומר טרם שאפרוש כפי ויחדלו הקולות והברד אתם יראים את ה', כי בסור המכה תשובו ותמרו. והנכון עוד שנפרש כי ירמוז גם לפעמים הראשונים, יאמר, כבר ידעתי מכם כי בטרם אתם יראים ובאחרית אתם מורדים, כי לעולם טרם סור מכם המכות אתם יראים את ה' כאשר עשיתם בצפרדעים (לעיל ח ד) ובערוב (שם שם כד), ותשובו ותמרו את פי ה', וכן תעשו לעולם, ומפני זה לא הזהירו עוד בשובו, אבל התפלל עליו בארבה על דעת כדי שיוסיף לחטוא:

מאמר מז

א. בברכת רפאנו של שמנה עשרה המטבע הוא כי תהלתנו אתה. וצריך ביאור הלא הנימוק הזה של כי תהלתנו אתה שייך הוא לכל הבקשות ולמה נתיחד הוא דוקא לבקשת הרפואה? — הנה דעתו של המהר"ל היא כי ספור יציאת מצרים אין זה כגדר ספור שבחיו של מקום אלא ספור טובותיו של מקום ומעשי חסדיו עמנו. מפני שאי אפשר לומר דספור יציאת מצרים הוא ספור שבחיו של מקום משום שנגד זה ישנה הטענה של סיימתינהו לכולהו שבחי דמך ולמי נאה לספר גבורות השם הלא רק למי שישמיע כל תהלתו. ונראה לדון באימה דשאני יציאת מצרים דשפיר יש לספר בה אפילו על דרך שבחו של מקום. דטענה זו דסיימתינהו לכולהו שבחי דמך נתבארה כנמרא במשל למלך שיש לו כלי זהב ומקלסין אותו בכלי כסף. ומסתברא דאין זה שייך אלא אם הכלים הם מתשמישי המלך שרכש לו לצרכו, ועל כן יש כאן הפחתה כשמשבחין אותו בכלי כסף מה שאין כן באופן דהמלך קנה לו הכלים הללו אך ורק בכדי להתפאר בהם ולשם זה הציג אותם לראוה בפני כל, בודאי שהתפארות זו תהי' לפי השגתו של כל אחד ואחד, דכך הוא ענינה של מדת ההתפארות שהיא מכונת את דרכה לפי מדת השגתו של זה שמתפארים נגדו. ונמצא שאין שם טענה כי התהלה לא הגיעה לגדל היקרות שבדבר שהרי ההתפארות לא תמצא אלא כפי גבול תפיסתו של זה שמתפארים בפניו. וממילא נמצא שביציאת מצרים אשר מפורש נאמר עלי' בתורה כי כל עצמה לא באה אלא לשם התפארות. משה אמר לפרעה התפאר עלי, וכן למען תספר את אשר התעללתי אין כאן מקום כלל לטענה שרק למי שמשגיג להשמיע כל תהלתו לו נאה למלל גבורות השם.

ב. והנה ענין הרפואה הובטח לישראל בקשר עם יציאת מצרים. כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך כי אני השם רופאיך. וממילא מוסיפים בברכת הרפואה הנימוק המיוחד של „כי תהלתנו אתה“. מפני שכך היא המדה שכל מה שמשתייך ליציאת מצרים נעשה מתחלתו בכדי להתפאר ולהתהלל. והרי יש בדברים הללו תוספות הכנה בהך מילתא שאמרו חכמים דפסח נומריקון פה סת. משום דהנמים האותות והמופתים של יציאת מצרים הם הראשונים שמפורש נאמר עליהם שנעשו וכאו לעולם רק לשם התפארות. ותעש לך שם כהיום הזה. וממילא אין כאן טענה אפילו אם הם נאמרים בגדר שבחו של מקום. והיינו שכפסח הפה סת ומשבח לפי גבול תפיסתו ואינו חושש שהקילום שלו אינו אלא בכלי כסף. ונומריקון של פסח הוא פה סת.